

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu (1924-1978)

Türkiye’de öğretmen okulları tarihi, 1848’de Osmanlı’da açılan Dârümuallimîn (erkek öğretmen okulu) ile başlamıştır. Tarihsel süreç içerisinde öğretmen okulları sayısı artırılmış ve ilkokul, ortaokul, lise kademesine öğretmen yetiştiren kurumlar faaliyete geçirilmiştir. Osmanlı taşrasında açılanlar genelde ilkokul öğretmeni yetiştirmekle birlikte çok nadiren de ortaokula öğretmen yetiştiren kısımları da olmuştur. Lise düzeyinde öğretmen yetiştiren kurum ise sadece İstanbul’da yer almıştır. İstanbul Dârümuallimîn’in içerisinde 1876’da İdadi şube olarak açılan lise öğretmeni yetiştiren şube Dârümuallimîn’e bağlı bir kısım olarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür. Bu şube 1880’de kapanmış, 1891’de Âlî ismiyle yeniden eğitim-öğretime başlamıştır. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte öğretmen okulları üzerine yapılan değişikliklerde lise öğretmeni yetiştirme meselesi de ele alınmıştır. 23 Nisan 1924 tarihinde toplanan II. Heyet-i İlmiye’de alınan kararlar doğrultusunda Dârümuallimîn’inin Âlî şubesi Yüksek Muallim Mektebi adı ile yeniden teşkilatlandırılmıştır. Böylece Dârümuallimîn’in bir şubesi olan Âlî şube, Atatürk döneminde lise öğretmeni yetiştiren müstakil bir öğretmen okulu olarak kurulmuştur. Atatürk döneminde açılan bu okul kapatıldığı 1978 senesine kadar Cumhuriyet döneminin lise branş öğretmeni yetiştiren sayılı kurumlarından olmuştur. Hatta 1959 yılına kadar lise branş öğretmeni yetiştiren tek öğretmen okulu olarak eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüştür.

Yüksek Muallim Mektebi’nin öğrencilerinin alan derslerini Üniversitede (İstanbul Üniversitesi), meslek derslerini kendi okullarında görmek üzere okulun öğretim-öğretim yapısı planlanmıştır. 1934 itibarıyla Yüksek Muallim Mektebi yerine okula Yüksek Öğretmen Okulu adı verilmiştir. Yüksek Öğretmen Okulu, lise öğretmeni yetiştirmek için açılmış olmakla birlikte vatansever, karakterli ve mesleki olarak nitelikli öğretmenler yetiştirmeyi amaçlamıştır.

Okul açıldığında mali ve idari işler açısından Vekâlete (Bakanlık), ilmi idare bakımından, okulun başlangıç ve bitişi, öğrencilerinin devam ve devamsızlıkları, sınavları ile ilgili işleri de Üniversite yönetmeliğine bağlanmıştır. Okulun müdür ve yardımcısının Üniversitenin Fen ve Edebiyat Fakültesi müderrislerinden oluşturulan meclis tarafından üçer yıllığına seçilmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan seçimlerde birden fazla aday Bakanlığa teklif edilmiş ve uygun görülen bir ismin atanması, Bakanlığın onayıyla gerçekleştirilmiştir. İlk müdürlük görevine ruhiyat öğretmeni Şekip Bey, müdür yardımcılığına ise riyaziye öğretmeni Ali Yar Bey atanmıştır. Keza Atatürk döneminde okulun idari kadrosu kurulduğu gibi bırakılmamış, geliştirilmeye devam edilmiştir. Nitekim okuldaki kız öğrencilerden sorumlu olması için ilk defa bir kadın müdür yardımcısı tayini gerçekleşmiş ve bu makama 1925 senesinde Meliha İbrahim Hanım seçilmişti.

Okulun müdürünün belirlenmesi için Üniversitenin seçim hakkı olması, Bakanlık ve Üniversite arasında anlaşmazlıklara yol açmıştır. Bu kural 1924 yılı içerisinde değiştirilerek Yüksek Öğretmen Okulu teşkilat olarak tamamen Bakanlığa bağlanmıştır. Fakat eğitim-öğretim yapısına dokunulmamış, alan derslerinin verilmesi Üniversite işbirliği ile devam ettirilmiştir.

Okul, ilk açılışında Edebiyat, Felsefe ve İctimaiyat, Tarih ve Coğrafya, Riyaziyat, Fizik, Kimya, Tabiat bölümlerinden oluşturulmuştur. Zamanla okutulan bölümlerde farklılıklar olmakla birlikte okulun tarihi boyunca edebiyat, felsefe, tarih, coğrafya, matematik, fizik, kimya, biyoloji, güzel sanatlar, kimya mühendisliği, Fransızca, İngilizce, Almanca, mimarlık, ticaret, kütüphanecilik, ilahiyat, tıp alanlarında öğrencilerin okumasına imkân sağlanmıştır.

Okulun eğitim-öğretim süresi dört yıl olarak planlanmıştır. Bu dört yılın ilk üç senesi öğrencilerin kendi alanları ile ilgili

bölümleri Üniversitede okumaları, son senelerinde ise Yüksek Öğretmen Okulu'nda meslek dersleri almaları ve staj yapmaları şeklinde düzenlenmiştir. Okulun bu sistematiği, Osmanlı döneminde de uygulanmaya çalışmış, Cumhuriyet'in ilanı ve Atatürk dönemi ile birlikte daha sağlam temellere oturtularak okul kapanana kadar bu şekilde devam ettirilmiştir. Okulun son senesi, staj yaptırılması ve meslek derslerinin verilmesi şeklinde planlanmış olsa bile öğrencilere ilk senelerinden itibaren akşam saatlerinde meslek dersleri verilmeye başlanmıştır. Atatürk döneminde Fransızca, İngilizce, Almanca dillerinden herhangi biri, terbiye, tarih-i terbiye, mukayeseli maarif teşkilatı, usul-i tedris (öğretim yöntemleri), hıfzıssıhha-i mekâtib dersleri, meslek dersi olarak okulda verilmek üzere programa konulmuştur. Ayrıca okula Bakanlığın onayı olması şartıyla müfredatına yeni bir ders ekleme yetkisi verilmiştir. Okulun tarihi boyunca verilen meslek derslerine bakıldığında öğrenciler genel olarak eğitim psikolojisi, öğretim metodu, eğitim tarihi konularını kapsayan dersler görmüşlerdir. Gündüzleri Üniversitede ders gören öğrenciler için akşam saatlerinde meslek derslerinin verilmesi yanında, Üniversitedeki hocalar okula getirilerek akşam saatlerinde alan dersleri ile ilgili çalışmalar da yapılmıştır. Bu durum öğrencilerin bilimsel bilgileri bakımından çok iyi düzeye gelmelerine, Türkiye'deki birçok üniversitede akademisyen olarak görev yapmalarına katkı sağlamıştır.

Yüksek Öğretmen Okulu yatılı bir okuldur. Yalnız okula sadece yatılı öğrenci alınmamış, Atatürk döneminde az sayıda da olsa gündüzlü öğrenci de kabul edilmiştir. Fakat 1940 yılında gündüzlü öğrenci alımı kaldırılmıştır. Yatılı öğrencilerin bütün ihtiyaçları devlet tarafından karşılanmıştır. Öğrencilerin ihtiyaçlarının karşılanması onlardan alınan bir kefalet senedi ile hukuki zemine oturtulmuştur. Nitekim devletin bütün ihtiyaçlarını karşılayarak okuttuğu öğretmenlerden, ülkelerine hizmet etme beklentisi olmuştur. Atatürk döneminde zorunlu hizmet sekiz yıl olarak planlanmış, 1940 itibarıyla bu süre on yıla çıkarılmıştır. Öğrenciler okulda başarılı olamaz, okul ile ilişkisi kesilir ise ya da atandıklarında görevlerini yerine getirmezlerse, kefalet senedi yürürlüğe konularak tazminat kovuşturması başlatılırdı. Öğrencilerin başarılı olmaları üzerine çok düşülen bir durumdu. Bu nedenle öğrencilerin Üniversitedeki dersleri, devam durumları sık sık takip edilmiş, konu ile alakalı raporlar talep edilmişti. Özellikle Atatürk döneminde Üniversiteden öğrenci durumları hakkında sık sık raporlar talep edilmiş, konu ile ilgili çeşitli yazışmalar gerçekleştirilmiştir.

Okulun ilk açıldığı senede öğrenci kaynağını sağlamak adına mülga Dârümuallimîn'in Âlî şubesinden ve Orta Muallim Mektebi'nden naklen geçişler sağlanmıştır. Ayrıca Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte kapatılmış olan Sahn-ı Seman Medresesi'nden 1925 senesinde naklen öğrenci alınmış, aynı yıl içerisinde yapılan düzenleme ile birlikte okulun öğrenci alım şartları geliştirilerek, belirli şartlar üzerine öğrenci alım sistemi düzenlenmiştir. Okula girmek isteyenlere getirilen en önemli şart sınava girmeleri zorunluluğu olmuştur. Öğrencilerin tabi olacakları sınavlar, girmek istedikleri bölümün konularından oluşan yazılı ve sözlü sınav olarak gerçekleştirilmiştir. Bunun dışındaki şartlar zaman zaman küçük değişikliğe uğrasa da genel olarak adayın herhangi bir hastalık taşıyamaması, ruhsal ve fiziksel durumunun iyi olması, evli olmaması, herhangi bir işte çalışmaması şeklindedir. Okulun Atatürk döneminde oluşturulan öğrenci alım şartlarında sadece lise ve dengi okulların mezunları kabul edilirken 1964 itibarıyla yapılan değişiklikle birlikte ilk öğretmen okulu öğrencileri de hazırlık sınıfı okutularak alınmaya başlanmıştır. Ayrıca Atatürk döneminde okula öğrenci alınmadan önce her yıl branşlara göre ülkedeki öğretmen açığının belirlenmesi ve hangi branşta lise öğretmeni yetiştirilmesi gerektiği yönünde Bakanlık ve okul arasında yazışmalar gerçekleşmiştir. Böylece Atatürk döneminde devletin öğretmen ihtiyacı planlı bir şekilde karşılanmaya çalışılmıştır.

Yüksek Öğretmen Okulu yukarıda bahsi geçtiği gibi 1959 tarihine kadar lise branş öğretmeni yetiştiren tek öğretmen okulu olma özelliğini taşımıştır. Üçüncü Maarif Şûrası'nda, Ankara'da ikinci bir yüksek öğretmen okulunun açılması fikirleri ortaya çıkmış, Dördüncü Maarif Şûrası'nda, öğretmen okullarından da Yüksek Öğretmen Okulu'na öğrenci

alınması düşüncesi öne sürülmüştür. Bu fikir iyi birer öğretmen olarak yetişen alt kademe öğretmenlerinin üst kademelerde görev yapmasının yolunun açılması ve yükseköğretimde eğitim almalarının önü açılarak teşvik edilmeleri gerektiği yönündeki düşüncelerle temellendirilmiştir. Bu doğrultuda Ankara'da bir yüksek öğretmen okulu açılması talep edilmiştir. Talep edilen istekler Demokrat Parti iktidarının eğitim programında yer alan öğretmen okulları mezunlarına üniversitenin yolu açılacağı yönündeki görüşleri ile pekişmiştir. İlk öğretmen okulları lise seviyesi altında olduğundan bu okulları okuyanlar üniversitelere alınmamıştır. Çünkü üniversiteler lise mezunlarını kabul etmiştir. Öğretmen okulu öğrencilerine üniversite yolunu açmak amacıyla Ankara'da 1959'da bir okul daha açılmıştır. Ankara Yüksek Öğretmen Okulu'nda hazırlık sınıfları kurulmuş ve öğretmen okullarının son senelerindeki başarılı öğrencileri hazırlık sınıflarına alınarak bir yıl lise eğitimine tabi tutularak lise bitirme sınavlarına sokulmuşlardır. Öğrencilerin lise diploması almaları sağlanarak hem üniversite öğrencisi hem de yüksek öğretmen okulu öğrencisi olmalarına imkân tanınmıştır. Hazırlık sınıfı uygulaması 1964 senesine kadar sadece Ankara'da uygulanmış, İstanbul'da lise mezunları alınmaya devam edilmiştir. 1964 senesinde ise İzmir'de de Yüksek Öğretmen Okulu açılmış, İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nda ilk öğretmen okullarından öğrenci alımı uygulamasına geçilerek hazırlık sınıfını kurulmuştur. 1964 yılı itibarıyla İstanbul, Ankara ve İzmir'de yeni açılmış olan üç okulla birlikte ilk öğretmen okullarından öğrenci alma modelini uygulanmıştır. Yalnız İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nda Atatürk döneminde başlatılan lise mezunlarının alınması usulünden vazgeçilmemiş, hem lise mezunları hem de ilk öğretmen okulu son sınıf öğrencileri hazırlık sınıfı okutularak alınmıştır. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ilk öğretmen okulu öğrencilerinin okul kontenjanını dolduramadığında eksik kalan kısmı lise mezunlarını alarak oldurmaya çalışmıştır.

1972-1973 eğitim-öğretim dönemi başından itibaren yatılı ve burslu olmak üzere iki şekilde öğrenci alımı sistemi uygulanmaya başlanmıştır. Okulun Atatürk döneminde planlandığı gibi öğrenci alımları yatılı olmakla birlikte bahsi geçen tarihte burslu öğrenciler de alınmaya başlanmıştır. 60'lı yılların sonu 70'li yılların başında öğrencilerin siyasi çatışmalarının eğitim-öğretimi aksatmaya başlaması, okulda sağlıklı bir ortamda ders yapılmasının önüne geçmiştir. Bu duruma çözüm getirmek amacıyla devlet ileri gelenleri tarafından yüksekokulların burslu yapılması planlanmıştır. Böylelikle öğrenciler yatılı kalmak zorunda olmayacak ve sadece okullarındaki derslere devam edebilecekti. Bu doğrultuda Yüksek Öğretmen Okulu'nda bursluluk uygulaması başlatılmıştır. Bursluluk sisteminde Yüksek Öğretmen Okulu öğrencilerine meslek derslerini kendi okullarında alma zorunluluğu da ortadan kaldırılmış, öğrencilerin istemeleri halinde meslek derslerini üniversitede de görmelerine imkân verilmiştir. Bursluluk Yüksek Öğretmen Okulu için fayda getirmemiş, öğrencilerin meslek derslerini Üniversitede almaya başlaması ile birlikte burslu öğrencilerce okul yatılı bir pansiyon konumuna düşmüştür. Hatta burslu öğrencilerin okulda kalması zorunluluğu da kaldırılmış, öğrencilerin bir kısmı başka kurumlarda da kalmaya başlamışlardır. Okul idaresi bursluluk sistemini eleştirerek okula zarar verdiği gerekçesi ile burslu öğrencilerin en azından meslek derslerini Yüksek Öğretmen Okulu'nda almalarını sağlamaya çalışmışlardır. 1974 senesinde alınan bir kararla bu arzu gerçekleştirilmiştir.

İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ve diğer Yüksek Öğretmen Okullarının kaynağı haline gelen ilk öğretmen okullarının, öğretmen liselerine veya ilkokul öğretmeni yetiştirmek üzere iki yıllık eğitim enstitüsüne dönüştürülmesi neticesinde Yüksek Öğretmen Okulları zarar görmüştür. Öğretmenlik mesleğine yükseköğretim statüsü kazandırmak amacı ile yapılan bu değişiklik, Yüksek Öğretmen Okullarına darbe vurmuştur. Nitekim Yüksek Öğretmen Okulları ilk öğretmen okullarının son sınıf öğrencilerini alarak eğitim vermiştir. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu ilk öğretmen okulu öğrencilerini almaya başlasa bile ilk uygulaması olan lise mezunlarını alma usulünden vazgeçmemiştir. Fakat okulda ilk öğretmen okulu öğrencileri alınmaya başladığından itibaren okulun asıl öğrenci kadrosunu ilk öğretmen okulu

öğrencileri oluşturmuştur. Lise mezunları, açık kalan kontenjanların doldurulması için alınmaya devam edildiğinden sayıları öğretmen okulu öğrencilerine göre oransal olarak düşük kalmıştır. Aslında, yapılmış olan değişiklikle birlikte eski öğrenci alma usulüne dönülmüştür. Fakat okulun güçlü öğrenci kaynaklarından biri kaldırılmış, bir diğer kaynağı ise güçlendirilmeye çalışılmamıştır. Ayıca üniversite öğrencilerinin öğretmen olmak için Yüksek Öğretmen Okulu okumalarına gerek olmadığından bu durum okulların tercih sebebi olması yönünde engel oluşturmuştur. 60'lı yılların sonu, 70'li yılların başlarında yaşanan öğrenci olaylarının okulun eğitim-öğretim işleyişini olumsuz yönde etkilemesi, devlet ileri gelenlerinin öğretmen yetiştirme işinin fakülteler gibi akademik olarak planlanması yönündeki düşünceleri, Yüksek Öğretmen Okullarının öğrenci kaynaklarının kurutulması Yüksek Öğretmen Okullarının ve dolayısıyla İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'nun sonunu hazırlamış, 04.08.1978 tarih ve 405.01.37 sayılı Karar'la öğrenci alımı durdurulmuş ve okullar kapanma sürecine girmiştir.

Yüksek Öğretmen Okulu mezunları, başta liseler ve üniversiteler olmak üzere ülkenin çeşitli kurumlarında görev yapmışlardır. Devlet kurumlarında çalışmanın yanı sıra özel sektörde görev yapanlar, kendi işyerini, kendi dershanelerini açanlar da olmuştur. Ancak Yüksek Öğretmen Okulu mezunları arasında en çok akademisyenlik ve öğretmenlik mesleği tercih edilmiştir. İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu mezunlarının çalıştıkları kurumlar, liseler ve üniversiteler ayrı tutulursa, öğretmen okulları, mesleki ve teknik okullar, köy enstitüleri, ortaokullardır. Yüksek Öğretmen Okulunda; Arif Nihat Asya, Ahmet Kutsi Tecer, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Orhan Şaik Gökyay, Pertev Naili Boratav, Mehmet Kaplan, Nihat Sami Banarlı, Ömer Lütfi Barkan, Nihal Atsız, Reşat Şemsettin Sirer, Nuri Kodamanoğlu, Cavit Orhan Tütengil, Kaya Bilgegil gibi pek çok önemli isim ya belirli bir dönem öğrenim görmüş, ya da okuldan mezun olmuştur. Bu isimler dışında üniversitelerde öğretim üyeliği yapmış olan ve alanında tanınmış birçok kişi de İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu'ndan mezun olmuştur.

Sabri BECERİKLİ

KAYNAKÇA

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 180.09.0.0/78.382.1.126-127.

BCA, 180.09.0.0/78.382.1.255-256.

BCA, 180.09.0.0/78.383.1.17.

BCA, 180.09.0.0/78.382.1.138-140.

BCA, 180.09.0.0/78.382.1.20-23.

BCA, 180.09.0.0/75.369.1.24.

Yüksek Muallim Mektebi Talimatnamesi, **Maarif Düsturu-I**, Maarif Vekâleti, İstanbul 1927.

Yüksek Öğretmen Okulu Talimatnamesi, **Maarif Vekilliği Tebliğler Dergisi**, C 3, S 87, 9 Eylül 1940, s. 12-13.

Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliği, Matbaacılık Okulu, İstanbul 1955.

Yüksek Öğretmen Okulu Yönetmeliği, **Resmi Gazete**, 3 Haziran 1972, s. 2-10.

Maarif Vekili Ve Darülfünun Arasında Yüksek Muallim Mektebi Yüzünden Bir Müsademe, **Son Telgraf**, 14 Teşrin-i Sani 1340, s. 1.

Meliha İbrahim Hanım, **Cumhuriyet**, 19 Teşrin-i Sani 1924, s. 1.

Yüksek Muallim Mektebi Meselesi, **Vakit**, 15 Teşrin-i Sani 1340, s. 2.

Yüksek Muallim Mektebi, **Cumhuriyet**, 14 Kanun-i Evvel 1924, s. 4.

Yüksek Muallim Mektebi, **Son Telgraf**, 16 Kanun-i Evvel 1340, s. 2.

Yüksek Muallim Mektebinde Bir İhtilaf, **Akşam**, 13 Teşrin-i Evvel 1340, s. 2.

AKYÜZ, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi (19. Baskı)**, Pegem Akademi, Ankara 2011.

EŞME, İsa, **Yüksek Öğretmen Okulları**, Bilgi-Başarı Yayınevi, İstanbul 2001.

GELİŞLİ, Yücel, **Öğretmen Yetiştirmede Ankara Yüksek Öğretmen Okulu Uygulaması**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 2006.

KAVCAR, Cahit, (1982). "Tarihe Karışan Bir Öğretmen Yetiştirme Modeli: Yüksek Öğretmen Okulu" **Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi**, C 1, S 15, 1982, s. 197-214.

ÖZTÜRK, Cemil, **Türkiye’de Düünden Bugüne Öğretmen Yetiştiren Kurumlar**, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Yayınları, İstanbul 1998.

ÖZTÜRK, Cemil, **Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2007.

TANGÜLÜ, Zafer, "Demokrat Parti Dönemi Eğitim Politikaları (1950-1960)", **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi**, C 10, S 2, 2012, s. 389-410.

ÜNAL, Uğur, BİRBUDAK, Togay Seçkin, **İstanbul Dârümuallimîni (1948-1924)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013.

BECERİKLİ, Sabri, **İstanbul Yüksek Öğretmen Okulu (1924-1978)**, Astana Yayınları, Ankara 2020.

22/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/istanbul-yukse-ogretmen-okulu-1924-1978/?pdf=3566> adresinden erişilmiştir